

УДК 338.48 (477)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Ірина Жук

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, Україна, (032) 239-46-03*

Проаналізовано сучасний стан і перспективи розвитку туризму в Україні, реалізація державної політики розвитку туризму, окреслено основні завдання державного регулювання туристичної діяльності, відображено умови розвитку туристичного бізнесу.

Ключові слова: туризм, туристичний бізнес, державна політика, державне регулювання.

Світовий туризм характеризується високими темпами розвитку, зростанням його ролі в економіках окремих країн і регіонів.

Економіка туристичного бізнесу є, з одного боку, сукупністю суспільних відносин, що виникають при провадженні туристичної діяльності, тобто при виробництві, розподілі, обміні та споживанні туристичних послуг (турпродукту), яка вивчається економічною теорією; а з іншого - складовою народногосподарського комплексу країни як каталізатора економічного зростання.

Туристичний бізнес як складова економічного комплексу країни характеризується такими властивостями і функціями:

- має свою індустрію виробництва і надання послуг туристам;
- створює туристичні послуги, формує турпродукт і реалізує їх;
- формує ринок туристичних послуг різного рівня комплексності;
- виступає мультиплікатором зростання національного доходу, валового внутрішнього (національного) продукту, зайнятості населення, розвитку місцевої інфраструктури та підвищення рівня життя населення;
- слугує ефективним засобом охорони навколишнього середовища та історико-культурної спадщини людства, а отже, є матеріальною основою ресурсного потенціалу туризму, який утворює специфічну сферу діяльності;
- взаємопов'язаний практично з усіма сферами, галузями і видами діяльності людини;
- має переваги в інтеграційних і глобалізаційних процесах, що відбуваються у світовому просторі [1].

Основною властивістю туризму є його здатність впливати на економіку регіону, країни і світу. На зв'язок між стадіями економічного розвитку країни і характерними ознаками розвитку туризму одним з перших звернув увагу американський економіст П. Ротоу ще 1959 р. Незважаючи на те, що моделі економічного впливу туризму на сферу економіки суттєво ускладнилися, гіпотеза П. Ротоу не тільки не застаріла, а й продовжує підтверджуватися новими статистичними даними і сучасними тенденціями.

Якщо оцінювати Україну, виходячи з теорії П. Ротоу, то її варто віднести до мінливого суспільства, в якому соціально-економічні умови сприяють пріоритетному розвитку внутрішнього та в'їзного туризму.

Нині туризм у світовій системі господарства займає провідні позиції. Він є невід'ємною складовою розвитку світового ринку. За оцінками Всесвітньої організації туризму (ВОТ), ще наприкінці 2000 р. туризм посів перше місце серед галузей світового господарського комплексу за обсягом експорту товарів і послуг. У сфері міжнародного туристичного обміну річний оборот перевищив 2 трлн дол. США. На туризм припадає 12% загальносвітового національного продукту, 7% світових інвестицій. Туризм забезпечує 5% податкових надходжень. Ще 1996 р. за валютними надходженнями туризм обійшов експорт нафтопродуктів, телекомунікаційного устаткування, автомобілебудування та всіх інших видів послуг.

Безпосередньо у світовій сфері туристичних послуг зайнято понад 260 млн осіб, або 10 % усіх працівників.

Туризм загалом посідає перше місце в світі щодо створення нових робочих місць. У світі міжнародний туризм розвивається високими темпами. Якщо в 1950 р. було 25 млн міжнародних мандрівників, то через 20 років (1970) їх кількість сягала до 165 млн, ще через 20 років (1990) досягла 450 млн, а 2006 р. становила майже 842 млн осіб.

Хоча на початку ХХІ ст. через трагічні події в світі темпи зростання кількості мандрівників до деяких країн уповільнились, туризм загалом розвивається досить динамічно.

За даними ВОТ, загальна кількість туристів (міжнародних і внутрішніх) з урахуванням екскурсантів становить понад третину населення земної кулі, а прибуток від туризму в світі за 2004 р. перевищив 623 млрд дол. США [1].

Згідно з прогнозами, кількість тих, хто подорожує, уже найближчим часом зрівняється з населенням такої країни, як Китай, а надходження від туризму досягнуть 1 трлн дол. США. ХХІ ст. вважається століттям туризму.

Україна має всі об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку не тільки внутрішнього, а й в'їзного та виїзного туризму. Маючи вигідне геополітичне розміщення, Україна володіє великим туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, багатую флорою і фауною, культурно-історичними пам'ятками світового рівня та туристичною індустрією, яка швидко розвивається.

З огляду на місце і роль туризму в світовій економіці, Кабінет Міністрів України 29 квітня 2002 р. затвердив Державну програму розвитку туризму на 2002-2010 рр., у якій надано пріоритет розвитку в'їзного і внутрішнього туризму. На основі державної програми розроблені і виконуються регіональні програми та програми окремих туристичних центрів. Розвиток туризму узгоджено з такими секторами економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку і туристичного призначення. Туризм розглядається як один з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки [3].

Починаючи з 2001 р., обсяг споживання товарів і послуг туристичної сфери діяльності і галузей, що забезпечують внутрішні і міжнародні туристичні потоки в Україні, становив близько 22 млрд грн, а 2004 р. цей показник зріс майже в 1,6 рази і становив 35 млрд грн.

Результатом виконання програми розвитку туризму в Україні стало перевищення темпів зростання кількості в'їзних туристів над виїзними. Зокрема, кількість в'їзних туристів порівняно з попереднім роком збільшилась 2002 р. на 14,6 %, 2003 р. - на 19,0, 2004 р. - на 24,9, а виїзних 2002 р. скоротилась на 0,8%, 2003 р. - зросла на 0,4, у 2004 р. приріст становив 4,7%.

Особливо активізувався внутрішній туризм. Так, приріст кількості внутрішніх туристів порівняно з попереднім роком 2002 р. становив 4,1 %, 2003 р. - 5,3, а 2004 р. - 7,7% [4].

Україна має майже 5 тис. закладів для розміщення туристів. На постійній основі в туристичній сфері діяльності в Україні працює понад 200 тис. осіб і майже 1 млн сезонних працівників. Загальний обсяг туристичного споживання в нашій країні 2004 р. порівняно з 2001 р. збільшився на 65,8 %. Туристичний сезон 2005 р. характеризувався продовженням загальних позитивних тенденцій розвитку туризму, які спостерігалися, починаючи з 2001 р. За даними Держприкордонслужби України, темпи приросту кількості в'їзних туристів перевищили 2005 р. темпи приросту кількості виїзних туристів на 8% [1].

Державна політика з розвитку туризму реалізується за такими напрямками:

- визначення і реалізація основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;
- спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму;
- відновлення та охорона туристичних ресурсів;
- залучення громадян до раціонального використання вільного часу (змістовний відпочинок, ознайомлення з історико-культурною спадщиною, організація рекреації, оздоровлення і т.п.);
- удосконалення нормативно-правової та податкової бази туризму, адаптація її до світових стандартів і контролю за дотриманням законодавства;
- упровадження пільгових умов для малозабезпечених верств населення; стимулювання інвестицій у туризм і збереження та раціональне використання туристичних ресурсів;
- гарантії безпеки туристів, захисту їхніх прав, інтересів і майна;
- ліцензування в галузі туризму, стандартизація і сертифікація туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видача дозволів на право туристичного супроводу;
- організація та розвиток системи наукового забезпечення туризму, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів для сфери туризму;
- запровадження єдиної системи статистичного обліку та звітності у сфері туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- розвиток співробітництва із закордонними країнами і міжнародними туристичними організаціями;
- участь в розробленні та реалізації міжнародних програм розвитку туризму тощо [2].

На розвиток туризму впливають як позитивні, так і негативні фактори, пов'язані з політичною, законодавчо-правовою та соціально-економічною ситуацією в країні та в світі. Наведені на рисунку фактори впливу на туризм в Україні визначили завдання державного регулювання та пріоритетні напрями розвитку туристичного бізнесу, передбачені Законом України «Про туризм» [1].

Аналізуючи перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні на найближчі десять років, насамперед необхідно підкреслити, що сучасний туризм – це сфера економіки і життєдіяльності суспільства, яка загалом тією чи іншою мірою інтегрує практично всі галузі. Саме це і визначає одне з чільних місць туризму у світовій економіці. Саме цей фактор повинен стати головним у формуванні нового державного підходу до туризму як галузі, пріоритетний розвиток якої може позитивно вплинути на економічний і соціальний стан країни загалом, стимулювати важливі галузі економіки, сприяти зміцненню позитивного іміджу України на світовій арені.

Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їхніх соціально-економічних інтересів за збереження екологічної рівноваги та історико-культурного довкілля. Програма дій, зорієнтована на досягнення цієї мети, повинна бути синхронізована із загальними темпами становлення ринкових механізмів і узгоджена з політикою структурних реформ в економіці, враховувати накопичений досвід розвитку туризму в світі, що створює сприятливі умови для опрацювання та розроблення відповідної нормативно-правової бази туризму.

Нарощування темпів і підвищення ефективності роботи підприємств сфери туризму, становлення туристичної галузі як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки гальмується не вирішеністю низки питань, розв'язання яких потребує державного регулювання та підтримки виконавчих органів влади.

На думку одного з провідних спеціалістів з туризму Роберта А. Браймера, найвагомішим гальмівним фактором розвитку сучасного туризму на суспільному рівні є відсутність уваги та підтримки з боку політиків. Лише за глибокої зацікавленості на законодавчому рівні, поєднання зусиль для піднесення статусу індустрії туризму на більш високий рівень не тільки у формі декларацій, а й конкретних заходів щодо налагодження та підтримки економічних зв'язків, ефективного маркетингу у сфері туризму можна розраховувати на відчутні результати [3].

Одним із ключових питань, яке необхідно вирішити в найближчий час, є питання оптимізації взаємодії туризму і культури як на рівні центральних, так і на місцевих органів влади. Культурна спадщина, музеї, театри в більшості країн світу є винятково важливим фактором залучення туристів, генерації міжнародних і локальних туристичних потоків.

Координація стратегічного розвитку туризму в Україні суттєво вплине на зайнятість населення. Якщо 2005 р. у туристичній галузі було 169 тис. працівників, а з урахуванням інших галузей і тимчасової зайнятості протягом активного туристичного сезону – 2,79 млн осіб, то вже 2010 р. ці показники становитимуть, відповідно 220 тис. осіб і 3,63 млн осіб.

Розвиток демократії, політична стабільність, визначеність пріоритетних напрямів економічного розвитку, майбутній вступ України до НАТО та ЄС – все це забезпечить створення високоприбуткової туристичної галузі, яка задовольнятиме потреби внутрішнього та міжнародного туризму з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу країни, її національних особливостей.

До основних пріоритетних напрямів державної політики з розвитку туризму належать:

- удосконалення правових засад регулювання туристичних відносин;
- забезпечення становлення туристичного бізнесу як високорентабельної галузі економіки України;
- заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму та створення нових робочих місць;
- сприяння розвитку в'їзного та внутрішнього туризму, сільського та екологічного (зеленого) туризму;

- розширення міжнародного співробітництва у сфері туристичної діяльності та утвердження України на світовому туристичному ринку;
- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;
- гармонізація законодавства України про туризм зі світовими вимогами, створення нормативної бази функціонування систем стандартизації та сертифікації робіт і послуг в туристичному бізнесі тощо [2].

Фактори розвитку туризму	
Позитивні	Негативні
Стабільність і відкритість політики та економіки	Напруженість у міжнародних відносинах
Зростання суспільного багатства та доходів населення	Нестабільність політики та закритість економіки
Скорочення робочого і збільшення вільного часу	Стагнація економіки
Розвиток транспорту, засобів комунікації та інформаційних технологій	Невпорядкованість туристичних ресурсів
Посилення урбанізації	Нерозвиненість індустрії туризму
Побудова інтелектуального суспільства	Нераціональне використання культурно-історичної і культурової спадщини й довкілля
Орієнтація країни на інтелектуальну економіку	Юридичні обмеження туризму: заборона на вільне пересування туристів, наявність недоступних для туристів зон тощо
Заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму	Низький рівень знань про туризм серед населення
Зміцнення позицій України на світовому туристичному ринку	Недооцінка ролі туризму в інтелектуалізації суспільства
Спрощення та гармонізація податкового, валютного, митного, прикордонного та інших форм регулювання	Відсутність ефективних стимулів інвестування розвитку індустрії туризму на рівні світових стандартів
Стимулювання туризму для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів і малозабезпечених сімей шляхом надання пільг	Недооцінювання ролі туристичного бізнесу в наповненні бюджету
Сприяння розвитку індустрії пріоритетної туристичної діяльності	Низький рівень доходів населення та нестача вільного часу

Умови розвитку туристичного бізнесу [1]

Отже, нарощування темпів та підвищення ефективності роботи підприємств сфери туризму, становлення туристичної галузі як однієї з провідних галузей економіки гальмується через невирішеність низки питань, розв'язання яких потребує державного регулювання та підтримки виконавчих органів влади.

1. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу: Навчальний посібник. – К.: Центр наукової літератури, 2007. – 224 с.
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. №325/95-ВР.

3. *Кифяк В.Ф.* Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці: Книги – XXI, 2003. – 300 с.
4. *Мальська М.П., Худо В.В.* Туристичний бізнес: теорія та практика. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 424 с.

**CURRENT STATE AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT
OF TOURIST BUSINESS IN UKRAINE**

Iryna Zhuk

*Ivan Franko National University of Lviv
vul. Universytetska 1, Lviv 79000, Ukraine, tel. (032) 239-46-03*

Current state and prospects for the development of tourist business in Ukraine, implementation of the state policy of tourism development have been presently considered as well as the defining of the main state regulation objectives for tourist activity. There have been reflected the basic terms for the development of tourist business.

Key words: WTO, tourist business, state policy, state regulation, terms for development, priority directions

Стаття надійшла до редколегії 21.02.2008

Прийнята до друку 22.06.2008